

L'Alcorà en català: traducció literària d'un text sagrat

Joan M. Perujo

Míkel de Epalza

Josep V. Forcadell

Universitat d'Alacant. Departament de Filologia Catalana
Campus de Sant Vicent del Raspeig. Ap. 99, 03080 Alacant

Resum

L'any 2001 l'editorial Proa va publicar la primera versió íntegra de l'Alcorà en català, feta directament a partir de l'àrab (Premi Ciutat de Barcelona 2002 de traducció al català i Premi Nacional 2002, atorgat pel Ministeri de Cultura, Educació i Esports a la millor obra traduïda a una de les llengües de l'Estat espanyol i publicada el 2001). Tot i que en un dels cinc estudis que s'adjunten al final del llibre ja havíem intentat explicar el mètode i les estratègies utilitzades en la traducció, hem volgut detallar en aquest article en què ha consistit l'aportació de cadascun dels membres de l'equip (traductor i col·laboradors), com ha sigut el procés de treball al llarg dels anys, en què han consistit les fases de revisió i establiment de criteris, etc. És a dir, hem volgut explicar com s'ha desenvolupat l'experiència de traduir el text sagrat de l'islam, perquè considerem, d'una banda, que les estratègies desplegades per traduir l'Alcorà al català poden ser aplicables per a traduir-lo a altres llengües i, d'una altra, perquè pensem que el nostre mètode de treball pot ser aplicat per a la traducció d'altres textos religiosos o sagrats, de llengües pròximes o de llengües i cultures distants.

Paraules clau: traducció de l'àrab, Alcorà, traducció de l'Alcorà, traducció religiosa, traducció de textos sagrats.

Abstract

In 2001, the publishing company Editorial Proa published the first complete version of Quran in Catalan, translated directly from Arabian (Prize Ciutat de Barcelona 2002 on Catalan translation and National Prize 2002 to the best translated work in a state language in Spain, awarded by the Ministerio de Cultura, Educación y Deportes, published in 2001). Although we had tried to explain the method and strategies used in the translation in one of the five studies attached to our work at the end of the book, we have decided to explain in this paper which the contribution of each member in the team (translator and collaborators) was, how the working process throughout the years took place, which phases of revision and establishing of criteria we followed, etc. In other words, we have decided to make explicit how the experience of translating the sacred text of the Islam took place, because, on the one hand, the strategies used in the translation of Quran into Catalan can be applied in translating Quran to other languages, and, on the other hand, we think that our working method can be applied to the translation of other religious and sacred texts from close or distant languages and cultures.

Key words: Arabian translation, Quran, translation of Quran, religious translation, translation of sacred texts.

Sumari

1. Especificitat del text de partida	4. Mètode de treball
2. Estratègies de traducció i procediments tècnics	5. La revisió: la peça clau en el procés de traducció
3. El repte de traduir un text sagrat: model de llengua i opcions lingüístiques	6. Faltava un musulmà en l'equip?
	7. Conclusió

Segons la creença dels seus destinataris immediats, l'Alcorà és un llibre inimitable, «segell final dels profetes i dels enviats» (*khâtamu l-anbià ual-mursalín*), un llibre sagrat, el llibre sant revelat per Al·là al profeta Mahoma/Muhàmmad i pilar fonamental d'una religió, l'islam, que practiquen milions de persones arreu del món. Ara bé, també hi ha la voluntat de donar a conèixer el missatge que conté l'Alcorà (el missatge de Déu) a tota la humanitat i, per tant, els continguts d'aquest llibre sagrat han de ser exportables, explicables, a les diverses llengües i cultures. Des d'aquesta doble perspectiva, sembla clar que l'Alcorà, vist des de la traductologia, presenta en un sol document un bon nombre de les dificultats més importants que pot plantejar un text als professionals de la traducció i, especialment, de la traducció a una llengua romànica: la dificultat dels continguts o sentits del missatge religiós, la diferència cultural i temporal, la distància lingüística entre l'àrab del s. VII i el català actual, la importància de l'element formal (considerat sagrat en la mesura que és paraula de Déu), etc.

En traductologia entenem la traducció com una oferta informativa que imita una altra oferta informativa prèvia. Segons això, intentar traduir un llibre que es presenta com a *inimitable* per definició podria semblar, de cop i volta, una perfecta gosadia. En aquest sentit, el primer agosarat que va fer l'intent va ser Ramon Llull. El beat mallorquí coneixia perfectament la miraculosa inimitabilitat que els musulmans (els «sarraïns», com ell els anomenava) atribueixen a l'Alcorà, «car l'Alcorà és tan bell dictat que no'l poria fer null hom semblant d'ell», tal com comenta en un dels seus pròlegs. Ell mai no va arribar a traduir l'Alcorà, però amb la intenció de guanyar la partida a favor del cristianisme, va intentar escriure algunes obres en català que poguessin superar la bellesa literària del llibre sagrat dels musulmans.

Els no-musulmans podem acceptar o no el precepte de la inimitabilitat de l'Alcorà, però no podem deixar de reconèixer que es tracta d'un text difícil d'imitar i, per tant, molt complex a l'hora de traduir, almenys a una llengua romànica com el català. Més enllà de la dificultat de traslladar, i a més sense cristianitzar-los, els continguts (especialment els de temàtica religiosa) d'una llengua tan allunyada del català com l'àrab de l'època del profeta, més enllà encara de la complicació d'aconseguir un estil literari que pugui imitar —en la recerca d'una equivalència acceptable— la bella prosa rimada de l'original, cal comptar-hi, especialment, la dificultat de fer arribar al lector català actual els símbols i les connotacions que acompanyen el missatge d'Al·là.

La traducció publicada per l'editorial Proa és la primera traducció catalana completa d'aquest llibre sagrat, feta directament a partir de l'àrab i no a partir

d'una llengua intermèdia.¹ Sens dubte, aquesta traducció d'un dels llibres més importants de tota la humanitat era una assignatura pendent en l'àmbit de la cultura catalana ja des del vell projecte del rei Pere el Cerimoniós. Ara, gràcies a l'editorial Proa, aquest llibre universal passa a enriquir la història literària i lingüística de la llengua catalana. I això ha sigut possible pel fet d'aprofitar, una vegada més, el meravellós vehicle de la traducció. Quan vam emprendre la traducció que va veure la llum l'any 2001, érem conscients d'aquestes dificultats i del repte que comportava preparar la primera versió íntegra de l'Alcorà. En aquestes línies volem explicar la nostra experiència, el nostre mètode de treball, perquè considerem que explicar el mètode de treball seguit per l'equip de tres persones que ha participat en el projecte podria ser instructiu, segons el nostre criteri, des del pla teòric (per als traductòlegs), històric (per a una possible història de la traducció) i, fins i tot, pràctic, ja que considerem —i així ho han considerat també altres persones que ens han plantejat la qüestió— que el mètode del treball en equip (un equip integrat per experts en diversos camps o especialitats) pot ser adequat per a futures traduccions de l'Alcorà. Des de la perspectiva acadèmica, aquest llibre pretén ser molt més que una traducció. Els cinc estudis que l'acompanyen i, especialment, les estratègies utilitzades en la traducció (explicades en el cinquè estudi) poden constituir un instrument útil per a la traductologia, com a guia de futures traduccions (al català o a altres llengües) i també com a eina d'estudi per als estudiants de traducció.

1. Especificitat del text de partida

Sens dubte, l'Alcorà, en àrab, és un text marcat singularment pel caràcter religiós, que cal entendre en el context d'una religió específica, l'islam, amb notable influència en la llengua àrab —a pesar dels milions d'arabòfons de religió cristiana. A més a més, l'Alcorà, segons la consideració dels musulmans, es presenta com un text *sagrat*, d'origen diví, en la mesura que és rebut com la paraula d'Al·là revelada al profeta Mahoma. En la traducció al català no podíem deixar de banda aquest doble caràcter complementari, de text religiós i sagrat, que té l'Alcorà en la llengua i la cultura de partida. Ni podíem oblidar tampoc que l'islam presenta nombroses concomitàncies amb el cristianisme i el judaisme: tres religions monoteistes, amb valors recollits en diversos llibres sagrats i amb arrels, personatges i antecedents, lingüístics i culturals, compartits. A més, era important tenir en compte que, malgrat les semblances, també hi ha divergències importants entre les dues religions. En la traducció, doncs, havíem d'actuar per salvar les diferències culturals, sobretot les de caràcter religiós, però sense arribar a cristianitzar els cultemes islàmics sota la influència de la cultura cristiana en la qual ens hem format i en la qual s'inseureix la llengua i la cultura catalanes.

1. *L'Alcorà. Traducció de l'àrab al català, introducció a la lectura i cinc estudis alcorànics per Mikel de Epalza, catedràtic d'Estudis Àrabs i Islàmics, amb la col·laboració de Josep Forcadell i Joan M. Perujo, de la Universitat d'Alacant, Barcelona: Proa (col·lecció «A tot vent», 393), 2001, 2002 (2a ed.), 2004 (3a ed.), 1.275 p., 24x16 cm.*

Vam buscar, doncs, models de traducció en la nostra tradició religiosa, sobretot en els llibres bíblics. Finalment vam considerar que els llibres sapiencials i profètics de la Bíblia eren el model que més s'acostava al caràcter religiós de l'Alcorà, tant per la temàtica com per l'estil. Ens referim, per exemple, al Llibre de la Saviesa o als Salms, a les Benaventurances o al discurs de Jesús en el Sant Sopar. Aquests textos són una reflexió meditativa i exhortatòria sobre la realitat, una exposició dirigida als homes, de part de Déu.² Ofereixen, doncs, un estil de traducció apte perquè el destinatari del text català pugui llegir *L'Alcorà* d'una manera que, al nostre parer, s'acosta força a la forma en què el lector en llengua àrab llegeix, recita o escolta recitar l'Alcorà original, com un text sapiencial destinat a la meditació, com una exhortació a la reflexió sobre la realitat, i no pas com un text narratiu, expositiu o doctrinal.³

Ultra el caràcter religiós i de text sagrat, l'Alcorà, des del punt de vista de la recepció que en fan els musulmans, és llegit o recitat com un text literari —no vol dir això, és clar, que sigui una obra de literatura o de ficció—, un text estèticament bell, amb una musicalitat realçada per l'entonació de la recitació litúrgica habitual (en oracions ordinàries o extraordinàries, en funerals, etc.).⁴ Cal tenir ben present el caràcter oral i melòdic que implica el coneixement del text sagrat de l'islam, que té una àmplia difusió per l'escola i en els mitjans audiovisuals (ràdio, televisió, discos i vídeos, altaveus al carrer, etc.). D'aquesta manera ha anat ampliant-se notablement el caràcter oral i recitatiu, ja tradicional, de la lectura de l'Alcorà, centrat de sempre en l'aprenentatge escolar i en els usos litúrgics, com a pràctica tradicional del passat.

Evidentment, no podíem esperar res de semblant en una traducció al català. El canvi d'efecte és inevitable: l'Alcorà en català serà llegit com qualsevol altre llibre, en silenci i amb una actitud de mera informació intel·lectual sobre els continguts del text. No debades, la col·lecció de l'editorial Proa en la qual s'ha editat la traducció té com a objectiu prioritari donar a conèixer en llengua catalana els grans escrits del pensament i de la literatura universals, siguin o no religiosos. La traducció de l'Alcorà havia de respectar, prioritàriament, el caràcter religiós del text original, però vam considerar que potser podria reflectir també —en realitat ens ho vam plantejar com a objectiu de traducció— la bellesa literària i estilística de l'original, i també, per què no?, l'element d'oralitat i de musicalitat que té encara ara l'Alcorà per a la immensa majoria dels seus destinataris originals, els creients musulmans i els lectors o recitadors arabòfons. Ens vam proposar, doncs, que la traducció catalana de 2001 fos també una traducció *literària*, sobretot en comparació amb les traduccions anteriors, sense renunciar per això als altres objectius que han buscat mantenir la resta de traductors: la preservació del

2. Sobre aquest gènere de textos bíblics, veg. Bernardo ATXAGA, Luis GARCÍA MONTERO, Almudena GRANDES, Fernando SAVATER (introd. de José Ignacio González Faus), *Poetas y profetas del Antiguo Testamento*, Barcelona: Bestsella, 1999.

3. Sobre la problemàtica que planteja la traducció d'aquest text religiós, veg. més detalladament *L'Alcorà*, apartat 5.2, p. 1.145-1.161.

4. Remetem a l'estudi 2 de *L'Alcorà*, sobre l'ús que se'n fa en la vida religiosa dels musulmans, p. 1.004-1.046.

caràcter religiós, la fidelitat al text original, la claredat i l'exactitud en la llengua receptora, etc.

Guiats per aquest objectiu, vam intentar buscar uns recursos literaris que acostessin el lector en català, tant com fos possible, a l'estil oral de l'original alcorànic en àrab i a l'actitud de respecte religiós i literari del lector musulmà o arabòfon. Als tradicionals recursos estilístics de les traduccions anteriors, que respectaven bona part dels elements retòrics del text àrab (exhortacions, interrogacions, repeticions...), vam mirar d'afegir un estil literari nou, propi del català, que pogués ser equivalent —la igualtat, no cal dir-ho, és impossible— a l'estil literari àrab. Era inacceptable, per descomptat, buscar un estil literari en català imitant o reproduint la prosa literària o rimada de l'Alcorà (*saj*) o les rimes internes, fetes a partir dels mots d'arrels de tres lletres de la llengua semítica. El resultat, al nostre criteri, hauria sigut d'una artificiositat insofrible. Calia, doncs, trobar en català un estil musical pròxim a l'oralitat del text original. L'original alcorànic té una musicalitat evident, a pesar de no ser tan rígida com la prosòdia de les cassides de l'anomenada poesia preislàmica, també del segle VII. L'Alcorà àrab és un text en prosa, però no pas un text prosaic; no podia llegir-se en un català prosaic, amb una mera actitud de cerca d'informació religiosa, doctrinal o legal.

El resultat de la nostra investigació ha sigut un estil literari que considerem *innovador* en català, entre una mena de vers lliure i la prosa poètica. Hem buscat una musicalitat basada en el sistema de peus grecolatí, particularment amb una base molt variable —la musicalitat alcorànica també ho és— de pentàmetres o versos pentasil·làbics, metre no gaire habitual en català, però que sí que apareix en la literatura culta i popular, la medieval i la moderna, i en el cançoner de totes les èpoques. Aquest ritme apareix de forma subjacent en tota la traducció catalana; tot i que no és gaire fàcil de detectar, perquè hi alterna amb altres ritmes, hem intentat que sigui el dominant en *L'Alcorà*. Ens ha permès oferir una lectura musical dirigida per la puntuació (comes, punts a banda, punts amb doble apartat quan hi ha un canvi de tema, etc.), al servei de la claredat semàntica del text traduït i d'una variada musicalitat, com en aquest exemple de la sura 112 («Al-Ikhlàs/L'oració perfecta»).

Digues [profeta]: «Ell és Al·là, Déu, l'Únic!

Ell és Al·là, Fonamental, Ell és Etern!

Ell no ha engendrat, no és engendrat!

No hi ha ningú que se li assemblí!

Ell no té parió, Ell no té igual!».

2. Estratègies de traducció i procediments tècnics

Les primeres traduccions peninsulars de l'Alcorà havien buscat, amb absoluta prioritat, la fidelitat al text original, però oscil·laven de forma diferent entre el literalisme o fidelitat a la morfositaxi i a l'estil del text àrab i la fidelitat a la transmissió dels continguts del missatge religiós.⁵ Així, les dues primeres ver-

5. Sobre les traduccions hispàniques remetem a l'estudi 4 de *L'Alcorà*, p. 1.056-1.094.

sions, les toledanes, fetes en llatí vers el 1143 i el 1184 respectivament, l'una encarregada per Pierre de Cluny i la segona duta a terme per Marcos de Toledo, diferien en aquest sentit: Marcos volia traduir amb més exactitud morfosintàctica que la traducció anterior, que li semblava que no s'ajustava prou al text àrab, amb el qual es prenia moltes llibertats.⁶

En la nostra traducció hem buscat una forma literària amb la intenció d'acostar el lector a l'actitud adequada de lectura que ja hem comentat, tan pròxima com fos possible a la dels lectors del text àrab, i preteníem, alhora, reflectir en la llengua d'arribada, amb la major fidelitat possible, tots els continguts semàntics del text alcorànic original. Per això vam acabar triant conscientment un estil senzill però amplificatiu, si era necessari, per fer entendre clarament els diversos significats del text alcorànic, sense respectar la pràctica de traduir un mot de la llengua original per un sol mot de la llengua receptora, la paraula més pròxima en la semàntica i en la morfosintaxi. També hem procurat evitar el lèxic i el llenguatge teològic i filosòfic del cristianisme o de la teologia musulmana posterior; hem preferit fer servir un lèxic molt més senzill, més acostat a la llengua del text original i a la cultura àrab de la societat del segle VII.

Seguint aquest propòsit, vam haver de rebutjar altres opcions i estratègies de traducció, igualment vàlides, utilitzades per altres traductors. El primer mecanisme de restitució que vam descartar va ser el de les notes explicatives o el glossari de termes islàmics.⁷ Vam considerar que les notes o el glossari de termes obligarien, o invitarien si més no, el lector a interrompre la lectura del text per a llegir les explicacions. A més, hi havia la impossibilitat de repetir en nota l'explicació del concepte islàmic cada vegada que apareix la paraula en el text. No és tan sols la molèstia física de la interrupció per a llegir la nota, és l'efecte *per-vers* d'apartar el lector de la lectura seguida, meditativa i musical que buscàvem per al text religiós i literari de l'Alcorà —de caràcter predominantment sintètic— amb una lectura crítica per a buscar informació, de caràcter predominantment analític.

Per a fer clara i islàmica la traducció, vam optar, doncs, per les intervencions dins el text, és a dir, per integrar la informació detallada dels continguts semàntics del text àrab en el mateix text en català, amb diverses paraules explicatives si calia per a algunes nocions, i amb la identificació d'alguns referents, especialment per als termes *realia* i per als noms propis (topònims i antropònims), entre claudàtors. Creiem que aquest procediment no pot considerar-se *comentari* del text (*tafsir* de l'Alcorà, en àrab teològic), sinó simple traducció, com qualsevol traducció, que és diferent de l'original però que procura expressar, amb la llibertat que sigui necessària i amb la màxima fidelitat possible, el contingut del text d'origen. Aquest mecanisme de

6. Veg. estudis clàssics sobre aquesta versió, de Marie Thérèse d'ALVERNY, «Deux traductions latines du Coran au Moyen Age», *Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age*, XXII-XXIV (1947-1948), p. 69-131; i M. T. d'ALVERNY - Georges VAJDA, «Marc de Tolède, traducteur d'Ibn Tumart», *Al-Andalus*, núm. 16 (1951), p. 99-140 i 259-307 i núm. 17 (1952), p. 1-156.
7. La nostra traducció només conté un índex de lèxic i onomàstica àrab, a més dels índexs d'autors citats en la introducció i en els estudis, de topònims i de sures (p. 1.249-1.272). Per a l'elaboració dels diversos índexs vam rebre l'ajuda d'Immaculada Cerdà, llicenciada en Filologia Àrab.

restitució correspondria, si fa no fa, al tipus d'intervencions explícites del traductor en el text mateix.⁸

També hem procurat evitar qualsevol seguiment innecessari de la sintaxi àrab, tant en l'ordre de les paraules com en les funcions morfosintàctiques. Hem intentat seguir, preferentment, l'ordre lògic de la frase en català. En primer lloc, el subjecte, sovint explicitat, si només apareix en el text de partida en la forma verbal àrab, sobretot per desfer ambigüitats de l'original en relació amb la persona que parla. En segon lloc, el verb, de vegades expressant amb més exactitud les formes temporals amb certs adverbis en català; en altres casos, duplicant la forma verbal o els adverbis, per recollir els diversos matisos estatius propis de la llengua semítica. En tercer lloc, els complements que expressen les diverses circumstàncies de l'acció verbal, estructurant-les amb les preposicions o els adjectius adequats i, especialment, amb el que hem anomenat una «arquitectura tipogràfica» de puntuació.

Considerem que, amb aquestes opcions de traducció, s'obté una major exactitud i claredat. No es tracta, ni de bon tros, d'una exactitud estilística ni morfosintàctica respecte del text alcorànic, pretesament atribuïble al fet de seguir la literalitat i la traducció mot a mot en el lèxic, la gramàtica i la fraseologia. Vol ser, i creiem que ho aconseguim generalment, una versió o transmissió molt més exacta del que considerem que diu i vol dir el text sagrat en àrab, amb la intenció que sigui entès, en la plenitud de l'expressió, pel lector en català, encara que sigui amb un altre estil equivalent i amb un major nombre de paraules.

3. El repte de traduir un text sagrat: model de llengua i opcions lingüístiques

La traducció de l'Alcorà no sols representava un repte de tipus lingüístic, sinó també literari. En català no disposem de traduccions medievals i ni tan sols d'època moderna dels grans textos sagrats; no ens va tocar la fortuna que tingueren, per exemple, els alemanys a partir de la traducció de la Bíblia que va fer Luter el 1534. Entre els segles XIII i XV se'n van fer diverses traduccions al català a partir de l'occità, del francès i del llatí, però van ser cremades en diversos actes de fe en temps de Jaume I (1233) o el 1498. De la traducció al català de principi del segle XV, obra de Bonifaci Ferrer, germà de sant Vicent Ferrer, que va ser impresa a València el 1478, només el colofó es va lliurar de les flames de la Inquisició.

Sí que disposem de vides de sants, de la vida de Crist i de moltes altres narracions pietoses, però els referents més immediats són les traduccions modernes de la Bíblia o dels Evangelis, des del segle XIX, i les lectures dels llibres de la Bíblia en castellà a partir del Concili Vaticà II. De la tradició literària catalana, més enllà de les genials obres de Ramon Llull, no podíem obtenir un model de llengua per a temes religiosos que no presentés problemes d'interferència de significat des de l'omnipresent cultura i teologia cristiana. Havíem de mantenir les distàncies per-

8. És l'opció que Salvador Peña i M. José Hernández Guerrero consideren com la més indicada per a la pràctica de la traducció professional; veg. el seu manual de *Traductología*, Màlaga: Universidad de Málaga, 1994, p. 36-37.

tinents per no desvirtuar (o cristianitzar) els continguts de l'Alcorà o per no simplificar-lo i presentar-lo com una simple variant de les altres religions monoteistes de l'Orient Pròxim.

Amb la nostra traducció preteníem fer accessible el text de l'Alcorà a tot tipus de lectors catalanoparlants sense coneixements d'àrab. S'hi imposava, doncs, buscar un model de llengua culta que fos accessible a tots els lectors de cert nivell cultural interessats per un dels grans llibres sagrats de la humanitat. Si ens hagués pervingut la traducció de l'Alcorà encarregada pel rei Pere el Cerimoniós en el segle XIV, probablement tindríem un text en català medieval ple d'arabismes, per raó del contacte diari entre les dues llengües en aquella època. En la nostra traducció, per contra, hem prescindit d'antics arabismes integrats des de fa segles en el català però que no tenen a hores d'ara ni la vitalitat ni l'actualitat necessàries per a recuperar-los en un text destinat al conjunt del domini lingüístic, tret que haguéssim optat per una traducció arcaïtzant o per a filòlegs, amb el perill de difcultar-ne la recepció i de desviar-nos de l'objectiu de preparar una traducció destinada al públic general.

Així, en bona part dels casos hem optat per traduir el terme àrab per recollir millor el sentit o sentits del concepte. Amb aquesta opció preteníem resoldre possibles confusions sorgides per la utilització tradicional o en els mitjans de comunicació d'uns termes complexos amb un significat reduccionista o simplificador dels diversos continguts que tenen en àrab. El cas més paradigmàtic n'és el de l'expressió «fi sabili l-lah», utilitzada habitualment com a sinònim de «guerra santa»,⁹ mentre que en la nostra traducció hem optat pel sentit que correspon a cada context a partir del significat principal: «en el camí de Déu».

A pesar de tot, hem decidit adaptar i introduir en el text meta alguns arabismes nous, o no consolidats, que en les altres llengües romàniques ja havien estat acceptats i que convenia incorporar també al català perquè corresponen a conceptes específics de l'Alcorà i del món islàmic. En uns casos hem integrat plenament alguns arabismes fins ara poc documentats o desconeguts en català, com ara *sura*, *aleia*, *salà* (plural *salauat*, «oracions obligatòries»), *zakà* («almoïna que purifica»). Hem mantingut també alguns arabismes sense adaptar, i per tant en cursiva, com ara *aia/aïat* (plural d'*aleia*), *gin/junnuns* («genís», arabisme amb marca de plural); Ax-Xaitan (Satanàs), nom propi, però *xaiatins*, el col·lectiu; *hanif* («monoteïsta»), *haj* («pelegrinatge»), entre d'altres. Tots aquests termes apareixen recollits en l'índex de lèxic i onomàstica àrab que acompanya la nostra traducció.

De la mateixa manera, en la traducció i en els estudis, hem optat per aquells patronímics, substantius i adjectius, més pròxims a les formes àrabs que en català conviuen o eren acceptats com a varietats secundàries, en contraposició a les formes tradicionals o introduïdes a partir del francès, el castellà o altres llengües (sufixos *-ita* o *-ida*). Així, per exemple, hem preferit les solucions del tipus *xií*, *marroquí*, *marroquina* o *saudí*, en comptes de *xiíta*, *saudita*, etc.¹⁰

9. Veg. estudi 2 de *L'Alcorà*, p. 1.042.

10. Hem seguit, en bona mesura, les recomanacions de l'Institut d'Estudis Catalans sobre la transcripció d'arabismes i plurals dels noms d'origen àrab. Veg. «Proposició sobre els sistemes de

Hem seguit un tractament diferent per als noms propis. Sovint coincideixen amb els noms de la Bíblia jueva o cristiana, tot i que els mateixos personatges no solen tenir ben bé idèntic significat religiós que per als cristians europeus —Abraham en seria una de les poques excepcions. Per exemple, Faraó en l'Alcorà és una espècie de governador d'Egipte en temps de Putifar i Josep (Iússuf), però Faraó/Firawn no és utilitzat com el nom comú *faraó*; Jesús és un profeta especial, però no té la mateixa consideració que el Jesús Crist per als cristians, o per als jueus, per això hem mantingut també el nom àrab, Issa bnu-Màriam (Jesús, fill de Maria). Un cas semblant és el de Maria/Màriam, dona virtuosa mare del profeta Jesús/Issa. En el mateix sentit, hem optat per donar preeminència a les formes àrabs, tot i que donem entre claudàtors l'equivalent judeocristià o una breu explicació: Àdam (Adam), Ismaïl (Ismael), Mussa (Moisès), Nuh (Noè), Ibrahim (Abraham), Gibril (l'àngel Gabriel), etc. A parer nostre, l'opció contrària hauria contribuït a cristianitzar massa els referents del text alcorànic.

4. Mètode de treball

Des de les primeres sures seleccionades per a iniciar la traducció (les últimes sures, les més breus i potser les més poètiques) ja vam fixar una metodologia de treball per a l'elaboració de la nostra versió. En primer lloc, Epalza elaborava un esborrany inicial en català, traducció de tots els conceptes o sentits del text àrab i amb una forma bastant definida de presentació. Perujo i Forcadell, separatament, feien una lectura reposada de l'esborrany facilitat per Epalza i, sovint, el comparaven amb altres versions en castellà, per comprovar que no hi hagués salts d'aleia i, sobretot, per entendre alguns conceptes o expressions que en el text inicial d'Epalza poguessin quedar poc clars per la redacció o causa de la disposició formal del text. De vegades no era prou una primera lectura per a entendre el text o bé, pendants de la comprensió, oblidàvem la redacció, els anacoluts, l'hipèrbaton exagerat per a mantenir el ritme o les habituals interferències del francès i del castellà en l'esborrany d'Epalza, que amb el treball i la progressió en la traducció van anar reduint-se considerablement.

En una segona fase, Perujo i Forcadell intercanviaven les correccions i les observacions pròpies sobre l'esborrany inicial. En uns pocs casos van advertir en aquesta fase que faltava alguna aleia o versicle per traduir. A continuació, en la reunió periòdica conjunta amb Epalza, li plantejaven els dubtes de sentit o de redacció detectats. Era el moment per a començar a afinar l'expressió, el ritme i el lèxic més adequats als objectius i els destinataris de la traducció després d'haver entès el text i la justificació d'Epalza als dubtes i les preguntes de Perujo i Forcadell. Decidíem també llavors el tractament dels arabismes, el manteniment de la forma àrab dels noms propis i la inclusió de breus explicacions entre claudàtors (amplificacions o explicacions) quan es considerava imprescindible o convenient.

Perujo i Forcadell reescrivien l'esborrany inicial amb les aportacions fruit d'aquesta primera revisió, fins a acabar de revisar totes les sures, la introducció, els estudis, els índexs i la bibliografia. En acabar de revisar tots els textos teníem arguments per a adoptar uns criteris definitius per a la disposició formal del text, per a l'adaptació de determinats arabismes, per al manteniment d'altres arabismes sense adaptar i per a la utilització dels noms propis àrabs i l'explicació entre claudàtors dels equivalents bíblics. En el cas de les abundants fórmules o expressions que es repeteixen al llarg del text, sovint de forma idèntica o amb lleugeres variacions, vam optar per mantenir-ne unes quantes amb la mateixa redacció, però en altres casos vam decidir optar per lleugeres modificacions segons el sentit, el context, la musicalitat, etc. Posteriorment en vam fer encara dues lectures, o més, per detectar-hi errors de tot tipus (incoherències de criteris adoptats, errors ortogràfics, sintàctics o de significat) que havíem passat per alt. Amb motiu de la preparació de la tercera edició n'hem fet encara una relectura, que ens ha servit per a introduir-hi petits canvis i corregir incoherències i lapsus.

La traducció de l'Alcorà ha sigut un aprenentatge per a l'equip, en tots els sentits. El mètode de treball proposat per Epalza (sessions d'explicació dels continguts de cada sura) contribuïa sobremanera a fer més completa la labor d'interpretació (en el sentit de comprensió i assimilació dels continguts) que comporta tota traducció, des del moment en què a l'esforç interpretatiu que implicava l'elaboració del seu primer esborrany de traducció se sumava un segon procés explicatiu (en diverses sessions) destinat a fer comprensible, per a uns destinataris aliens a la llengua i als continguts de la cultura àrab (els dos col·laboradors), el missatge que, al seu torn, durant el procés de revisió i millora dels successius esborranys, els dos col·laboradors havien d'intentar que fos més fàcil d'entendre per al destinatari catalanoparlant.

El fet de comptar amb dos col·laboradors experts en llengua catalana permetia que Epalza se centrés en els mecanismes realment importants en el procés de traducció, sense preocupar-se per qüestions menors com la correcció lingüística del text resultant. Aquesta tasca requeria, doncs, en els dos col·laboradors. Ells s'encarregaven d'intentar entendre i polir, en un primer moment de forma general, el primer esborrany que elaborava Epalza (ja en català, per descomptat). Aquesta primera versió, corregida de forma general (qüestions ortogràfiques o de normativa lingüística) servia de text base en les posteriors sessions de treball, durant les quals eren comentats i explicats per Epalza els continguts de cada sura i es debatien en equip diverses solucions de traducció que poguessin contribuir a fer més comprensible el text, a embellir-lo literàriament o a aconseguir obtenir una expressió genuïna i natural en català.

El mètode de traducció seguit per Epalza recull, *mutatis mutandis*, l'esperit de les paraules del filòsof i talmudista hebreu Maimònides, que en el s. XII va establir de manera ben clara els postulats que haurien de guiar, i a més des de la perspectiva de les llengües semítiques, una bona traducció. Uns postulats —citats sovint en la reflexió traductològica actual— que continuen vigents encara i que val la pena recordar:

Qui vulgui traduir d'una llengua a una altra i es proposi traduir sempre una paraula donada únicament per una altra que hi correspongui, guardant l'ordre dels textos i el dels termes, haurà d'esforçar-se molt per aconseguir finalment una traducció incerta i confusa. Aquest mètode no és correcte. El traductor, sobretot, ha d'aclarir el desenvolupament del pensament, després escriure'l, comentar-lo i explicar-lo de manera que el mateix pensament sigui clar i comprensible en l'altra llengua. I això només pot aconseguir-se canviant de vegades tot el que precedeix i segueix, traduint un sol terme per més mots i diverses paraules per una de sola, deixant de banda algunes expressions i ajuntant-ne d'altres, fins que el desenvolupament del pensament quedi perfectament clar i ordenat i la mateixa expressió es faci comprensible, com si fos típica de la llengua a la qual es tradueix.

Precisament, les sessions de treball mantingudes per aquest equip anaven orientades, en primer lloc, a «aclarir el desenvolupament del pensament». Els dos col·laboradors eren els primers que necessitaven l'aclariment i també els primers que detectaven, en els esborranys, punts confusos o poc clars, és a dir, expressions i idees que calia explicar de manera més comprensible per al nou destinatari, de forma que «el mateix pensament» fos perfectament «clar i comprensible en l'altra llengua». Respecte dels canvis operats en la traducció, només cal dir que les transposicions, les explicacions (en el text i no en notes a peu de pàgina), les ampliacions i altres procediments tècnics de traducció obliqua farien pràcticament impossible un acarament amb l'original com el que es podria esperar en una traducció més literalista. Considerem que apartar-nos de la idea de sacralització de la lletra¹¹ que ha guiat moltes de les traduccions de l'Alcorà a altres llengües i actuar amb plena llibertat —en realitat la llibertat de què disposa tot traductor— «fins que el desenvolupament del pensament» quedés «perfectament clar i ordenat i la mateixa expressió» es fes «comprensible, com si fos típica de la llengua a la qual es tradueix» ha constituït, precisament, l'aportació més destacada d'aquesta traducció.

Afortunadament, Epalza ha sigut conscient en tot moment dels perills que implica la traducció literal, operació, d'altra banda, pràcticament impossible quan es tracta d'abocar una obra àrab a una llengua romànica. Seria inútil, doncs, buscar la literalitat a partir de la confrontació del text català amb l'original àrab. Epalza ha tingut sempre present que, com a traductor, havia de treballar al servei del destinatari model d'aquesta traducció: un lector català que no sap àrab i que segurament no coneix la majoria de culmes de la cultura islàmica. La finalitat que regeix aquest encàrrec de traducció respondria, doncs, a l'objectiu de fer arribar al lector de l'àmbit català, de la forma més comprensible, en un model de llengua clar i

11. Fa anys, dos experts en la traducció bíblica (Eugene A. Nida i Charles R. Taber) ja van advertir del perill que comporta *sacralitzar* la llengua de partida: «Por tanto, si los traductores quieren conseguir unos textos que produzcan en sus lectores una respuesta equivalente a la que produjeron los originales, necesitan cambiar sus puntos de vista sobre las lenguas con que trabajan. Esto exige, por una parte, dejar de poner las lenguas originales en un pedestal teológico y de doblegarse ante ellas con una sumisión ciega; por otra, revisar a fondo la postura ante la lengua receptora, incluso cuando se trata de la lengua materna del mismo traductor», *La traducción: teoría y práctica*, versió castellana i adaptació d'A. de la Fuente, Madrid: Ediciones Cristiandad, 1986, p. 18.

actual (sense arcaïsmes, filigranes retòriques ni excessos literaris),¹² els continguts del missatge alcorànic.

L'efecte de la traducció, però, havia de ser distint per força, com ja hem comentat. Hauria sigut inútil intentar que els lectors catalans poguessin rebre l'Alcorà igual que els musulmans aràbòfons, però almenys calia procurar conservar l'efecte de text literàriament bell, escrit per a la reflexió i la meditació, i amb un gran component d'oralitat. El traductor ha de buscar l'equivalència en comptes de la identitat, adverteixen Nida i Taber.¹³ En el cas de l'Alcorà, a més, el precepte de la inimitabilitat converteix la identitat en empresa impossible, des del moment en què es considera que l'únic text sagrat és l'original àrab, que no pot ser traduït, sinó comentat o explicat.¹⁴

Per a poder portar a la pràctica tots aquests ideals, Epalza ha aplicat la màxima traductològica que propugna que en traducció el fi, la finalitat (*skopós*), justifica els mitjans i, per tant, el traductor té tanta llibertat com sigui necessària per a traslladar el contingut del text original als destinataris de la traducció, de llengua i cultura diferents.¹⁵ En aquest sentit, la traducció es converteix també en un objecte digne d'estudi per als especialistes en traductologia. Seria de gran utilitat, per exemple, analitzar de quina manera ha sigut explotat al màxim el procediment tècnic de l'explicitació, amb l'objectiu de recuperar en el text, i no per mitjà del molest sistema de notes a peu de pàgina, els significats, els múltiples significats, de l'original àrab. D'altra banda, nombrosos continguts de l'original (no necessàriament religiosos, sinó també culturals en el sentit genèric), tan sols coneguts dels destinataris de cultura islàmica, haurien desaparegut en el nebulós camí de la traducció. Recordem que una llengua és també una forma d'estructurar la realitat i de veure el món i, des d'aquest punt de vista, abunden les diferències entre la llengua àrab del s. VII i el català actual. Un exemple: com podria entendre un lector català l'expressió «bufar sobre els nusos» si no se li explica que els musulmans

12. En aquest mateix sentit, recordem novament els mots de Nida i Taber: «Además de inducir a error, una traducción puede ser tan pesada estilísticamente que resulte incomprensible», *ibid.*, p. 17.

13. *Ibid.*, p. 29.

14. Com comenta J. P. Arias, «el Corán es inimitable e intraducible, y la lengua árabe la lengua más excelsa por ser la elegida por Dios para transmitir su mensaje. De ahí el desinterés teórico en el islam por la reflexión traductológica, en general, y por los problemas de la traducción del texto coránico, en particular. Las traducciones que desde la aparición del islam y hasta nuestros días se han llevado a cabo no son tenidas como tales sino como simples comentarios a los significados contenidos en el mismo», «Traductor, confeso y mártir: ocho versiones del Corán en español», en Esther MORILLAS i Juan Pablo ARIAS (eds.), *El papel del traductor*, Salamanca: Ediciones Colegio de España, 1997, p. 373. Veg. també l'estudi 3 de la nostra traducció (p. 1.047-1.056), ja citat.

15. Sobre els postulats de la teoria funcional, sens dubte àmpliament coneguts dels lectors d'aquesta revista, remetem a Katharina REISS i Hans J. VERMEER, *Fundamentos para una teoría funcional de la traducción*, trad. de Sandra García Reina i Celia Martín de León, Madrid: Akal, 1996; orig. *Grundlegung einer allgemeine Translationstheorie*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag GmbH & Co., K.G., 1991 (2a ed.). I de forma més sintètica, K. REISS, «Teorías de la traducción y su relevancia para la práctica», *Sendebär*, núm. 3 (1992), p. 25-37; Christiane NORD, «Traduciendo funciones», en Amparo HURTADO ALBIR (ed.), *Estudis sobre la traducció*, Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1994, p. 97-112.

conjuren el mal d'aquesta manera, igual que els catalanoparlants toquem ferro per conjurar la mala sort o els castellanoparlants toquen fusta?

Sens dubte el lector català no rebrà aquest text amb la mateixa disposició amb què els musulmans veneren el text revelat per Al·là. L'efecte de la traducció, repetim, havia de ser necessàriament diferent. Ells sempre consideraran que l'Alcorà és un llibre sagrat que els acompanyarà al llarg de les seves vides, l'escoltaran recitar i l'aprendran de memòria, a les escoles, a les mesquites i en la intimitat de les seves cambres. El lector català, per contra, s'acostarà a aquesta lectura mogut per un altre interès o per una altra curiositat almenys. Per a compensar, encara que sigui en part, aquesta pèrdua inevitable, hem aprofitat un altre recurs segurament més innovador: la disposició gràfica del text. El lector català, davant d'aquesta especial jerarquització gràfica de la informació que ofereix la versió catalana, rebrà d'entrada la mateixa sensació que té davant de qualsevol text poètic: un text, per tant, destinat a la lectura pausada i reflexiva, meditativa, íntima. De manera que l'efecte de solemnitat que provoca l'original queda recuperat i compensat en part en la traducció.

5. La revisió: la peça clau en el procés de traducció

Epalza té l'avantatge de ser plurilingüe, ara bé, el seu coneixement de diverses llengües (francès, castellà, català, italià, anglès...) juntament amb diversos factors d'índole històrica i sociolingüística que han constituït el procés de normalització del català provoquen també que els fenòmens d'interferència lingüística siguin relativament abundants quan s'expressa en aquesta llengua, que ha après de forma gairebé autodidacta. En general, en l'expressió espontània dels catalanoparlants és especialment significativa la interferència de la llengua veïna. Els diversos esborranys d'aquesta traducció no han sigut aliens a aquesta influència i això no perquè la traducció d'Epalza haja passat per una traducció intermèdia al castellà o a una altra llengua, sinó perquè en la seva expressió habitual en català, com sol ser corrent en els usuaris d'aquesta llengua, hi ha un influx important del castellà (llengua dominant) sobre la llengua minoritzada.

Ara bé, com hem dit, els dos col·laboradors eren els encarregats de solucionar les qüestions d'ortografia o les interferències en aspectes com el vocalisme, la morfologia verbal o la morfosintaxi. I també altres aspectes més complexos, com les interferències en el gènere o el nombre gramatical, en l'ús dels pronoms o les preposicions, etc. Més complex resultava buscar la solució adequada a determinades locucions, col·locacions, modismes i frases fetes. Per exemple, durant el procés de revisió la locució «per mor de» es convertia en «per raó de» i l'expressió «els ulls oberts de bat a bat» passava a «els ulls oberts com taronges» (Q.70: 36), segons la formulació genuïna en català. En el terreny del lèxic també eren abundants les interferències: *fallo* per *error*, *porvindre* per *futur* o *destí*, *adiví* per *endeví*, *barco* per *vaixell*, *cobre* per *coure*, els *demés* pels *altres / la resta*, *empenyats* per *capficats*, *derramar* per *vessar*, *fulles* (de text) per *fulls*, etc. No eren estranys tampoc els falsos amics, del castellà i fins i tot del francès, com l'ús del verb *demandar* o *demanar* («demanar» en català) utilitzat en el sentit de «preguntar» per influència

del fr. *demander* o la curiosa creació d'un verb *envolupar per influència del francès *développer*, en lloc de l'equivalent català (*desenvolupar*) o d'un *guidar, del francès *guider*, en comptes del català *guiar*.

Un altre aspecte que havíem de tenir en compte era que les opcions lingüístiques usades en aquesta versió catalana s'ajustessin, quant a l'adequació, a la varietat de català exigida en l'encàrrec. Si el text havia de ser publicat per l'editorial Proa, era evident que la varietat escaient era el català oriental, que també és la varietat que ha après Epalza, tot i que amb els anys d'estada en terres alacantines i la convivència amb parlants valencians és habitual que barrege les dues varietats, especialment en un text escrit.

Sens dubte, un mètode de treball en què no hi hagués hagut interrelació entre traductor i col·laboradors (com implicava la proposta inicial de l'editorial Proa de proporcionar un corrector que revisés el text al final de tot el procés) hauria donat com a resultat un text de menor qualitat lingüística i literària. Vegem-ho amb un exemple. En la versió preliminar de la sura 13 («El Tron»/Ar-Rad), l'esborrany previ d'Epalza resava: «Al·là, Déu, va posar alts els cels, / sense pilars que pugueu veure. / I, després, Ell es va instal·lar sobre el Seu tron» (Q.13: 2). En aquests versicles, la interferència de la paraula castellana *trueno* i el fenomen de la hipercorrecció, tan habitual en una llengua minoritzada com el català, degueren influir en la confusió produïda entre els termes *tro* i *tron*, que és el que correspon al títol d'aquesta sura i a la designació d'Al·là com a Senyor del Tron. Afortunadament, les sessions de treball destinades a revisar els esborranys previs i a comentar els continguts de cada sura van fer possible corregir aquest lapsus i molts d'altres semblants, difícils de detectar en una simple correcció d'original prèvia al procés d'impressió.

El fet és que de vegades s'acumulaven en poques línies diversos fenòmens d'interferència que complicaven la comprensió del text i, en conseqüència, la labor de revisió. Pot servir com a mostra del tipus de canvis operats durant el procés la comparació de dues versions diferents d'un fragment de la sura 10. El primer esborrany d'Epalza oferia el text següent:

Aquesta vida, la terrenal, és com l'exemple de l'aigua,
que nos hem fet baixar dels cels.
Amb aquesta aigua totes les plantes sobre la terra
es posen grosses i van creixent,
i d'elles menjen els homes tots i tot el remat.
I quan la terra està molt bella i adornada,
i quan es pensa tota la gent que ja la tenen dominada,
arriba a ella el nostre ordre, siga de nit, siga de dia,
i la deixem tota pelada, com si estigués tota segada,
i com si ahir no hagués estat rica i florent.
D'aquesta forma nos expliquem nostres miracles i textos sants,
signes divins, per tots els homes qui reflexionen.
Déu ha invitat a qui ell vol a la mansió de la seva pau
i dirigeix a qui ell vol pel camí recte.
Pels qui han fet sempre obres bones,
els donarà sempre el millor i abundància sempre afegida.

Mai estaràn cuberts llurs rostres
     per l'ombre obscura, humiliant, vil, de la polsa.
 Aquests seran companys del cel,
     i en el jardí paradisiàc ells viuran sempre, eternament.
 Pels qui han fet sempre, amb intenció, coses dolentes,
     seran premiats amb un gran càstig
     corresponent a llur maldat.
 Els cobrirà la humiliació i no tindran cap protector
     qui els defensi contra Al·là, Déu.
 És com si hi hagués un troç de nit, que els cobreixi tota la cara.
 Aquests seran companys del foc,
     i en eix infern ells viuran sempre, eternament. (Q.10: 24-27)

Com hem dit, la primera revisió era realitzada de forma individual per cadascun dels dos col·laboradors. En aquesta primera correcció s'eliminaven els errors d'ortografia o els petits lapsus mecanogràfics: *estaràn* per *estaran* (accentuació), *menjen* per *mengen* (consonantisme), *remat* per *ramat* o *cuberts* per *coberts* (vocalisme), etc. Tampoc era gaire complicat solucionar els problemes d'interferència en la morfosintaxi: en el gènere gramatical (*el nostre ordre* per *la nostra ordre*), en els possessius (*nostres* per *els nostres*), en el relatiu (*qui reflexionen* per *que reflexionen*), en l'ús de determinades preposicions (*per tots els homes* per *per a tots els homes*), etc. S'eliminaven del text determinades solucions lingüístiques que, a pesar que s'ajusten perfectament a la normativa lingüística, s'associen a un model de llengua estilísticament més allunyat de l'usual en la varietat estàndard i, fins i tot, considerat arcaïtzant: la forma de possessiu *llur* va ser substituïda per la més habitual (*llurs rostres* > *els seus rostres*, *llur maldat* > *la seva maldat*). S'ajustaven també les opcions lingüístiques que, a pesar de ser correctes, no són pròpies de la varietat de català oriental seleccionada per a la traducció (canvi del present de subjuntiu del verb *ser*, *seguisca* per *sigui*). A més, decidíem adoptar determinats criteris tipogràfics, com l'ús de majúscula per a marcar els pronoms personals o els possessius referits a Al·là (*Nós*, *els Nostres*), etc.

A banda altres correccions de tipus lingüístic que no ve al cas comentar ara (canvis de puntuació, anacoluts, correlació en els temps verbals, etc.), en les diverses sessions de treball s'operaven altres modificacions més complexes, destinades a solucionar l'estranyesa que creaven determinades expressions (com algunes construccions en passiva reflexa) i, sobretot, a buscar una redacció, després d'haver entès el sentit gràcies a les explicacions d'Epalza, més adequada des del punt de vista de la comprensió (per al lector català) i de la naturalitat i la riquesa expressiva. En altres casos els canvis eren simplement estilístics, per a intentar aconseguir una formulació més d'acord amb el ritme o la musicalitat de la frase o més elegant literàriament. A aquesta intenció respon, per exemple, el canvi de «les plantes sobre la terra es posen grosses i van creixent» per «les plantes sobre la terra ufanegen i van creixent», i també els canvis d'*adornada* per *guarnida* o *florent* per *esponerosa*. Després de totes les modificacions operades en les diverses sessions de treball en equip, aquests versicles quedaven així en la versió publicada el 2001:

Aquesta vida, la terrenal, és com l'exemple de l'aigua,
 que Nós hem fet baixar dels cels.
 Amb aquesta aigua totes les plantes sobre la terra
 ufanegen i van creixent,
 i d'aquestes mengen els homes tots i tots els ramats.
 I quan la terra està molt bella i engalanada,
 i quan es pensa tota la gent que ja la tenen dominada,
 hi arriba la Nostra ordre, sigui de nit, sigui de dia,
 i la deixem tota pelada, com si estigués tota segada,
 i com si ahir no hagués estat rica i esponerosa.
 D'aquesta forma Nós expliquem els Nostres miracles i textos sants,
 signes divins, per a tots els homes que reflexionen!
 Déu invita a qui Ell vol a la mansió de la Seva pau
 i dirigeix a qui Ell vol pel camí recte!
 Als qui han fet sempre obres bones,
 els donarà sempre el millor i abundància sempre afegida.
 Mai estaran coberts els seus rostres
 per l'ombra obscura, humiliant, vil, de la pols.
 Aquests seran companys del cel,
 i en el jardí paradisiàc ells viuran sempre, eternament.
 Els qui han fet sempre, amb intenció, coses dolentes,
 seran premiats amb un gran càstig
 corresponent a la seva maldat.
 Els cobrirà la humiliació i no tindran cap protector
 qui els defensi contra Al·là, Déu.
 És com si hi hagués un tros de nit que els cobris tota la cara.
 Aquests seran companys del foc
 i, en aquest infern, ells viuran sempre, eternament! (Q.10: 24-27)

Podem sintetitzar els aspectes tinguts en compte durant el procés de revisió en els quatre punts essencials que indiquem a continuació. Ara bé, per a poder revisar la traducció seguint aquests criteris, era del tot necessari un treball en equip en què tenia lloc una autèntica reflexió traductològica —ja que l'intercanvi d'idees entre els tres participants en el procés anava destinat a trobar millors solucions de traducció— de doble sentit, del traductor pròpiament dit, Epalza, als dos col·laboradors, i viceversa. Corregir el text sense la *tutela* constant del traductor —encara que n'hagués fet la correcció un professional perfectament qualificat com els de l'editorial Proa— hauria sigut un perill en un text d'aquestes característiques, ja que per a aplicar els quatre criteris següents era absolutament necessari reflexionar en equip i de la mà del traductor, per a aconseguir:

- Correcció de solucions incorrectes segons la normativa lingüística.
- Resolució de problemes d'interferència lingüística o d'hipercorrecció.
- Adequació de l'expressió a la varietat lingüística (català oriental) i a la modalitat textual (text literari, solemne, del caràcter i àmbit religiós, considerat sagrat, amb un nivell de formalitat alt, etc.).
- Recerca de l'expressió més adequada segons els principis de naturalitat d'expressió i genuïtat, amb la intenció d'oferir una llengua estilísticament elegant (literària) però comprensible (sense excessos retòrics o estilístics).

6. Faltava un musulmà en l'equip?

El fet que no hagi participat un musulmà en aquesta traducció en equip del llibre sagrat de l'islam pot cridar l'atenció. No es tracta ara d'excusar-se'n, però sí que creiem que explicar un poc el tema permetrà aclarir algunes idees, especialment pel que fa a la intenció i als propòsits de la nostra traducció de l'Alcorà.

El nostre itinerari va començar sense cap problema en particular, des d'aquest punt de vista, perquè el projecte inicial, del 1977, era una iniciativa de musulmans, d'universitaris sirians de la Universitat de Granada. Aquella iniciativa no va qual·lar, en el primer projecte d'Epalza per traduir l'Alcorà.¹⁶ Més tard es va reprendre aquell projecte amb altres pressupòsits traductològics, però pensant en uns lectors musulmans a Catalunya, catalanoparlants i musulmans de naixement o per conversió. Però a aquell hipotètic destinatari, amb un mínim numèric de públic lector, almenys actualment, es va sobreposar la imatge de la gran majoria de probables lectors: els lectors catalans de cert nivell cultural, que volen conèixer en la seva llengua un dels textos més importants i influents de la humanitat.

Els tres integrants de l'equip de la Universitat d'Alacant, traductors no musulmans, vam pensar, en primer lloc, que el punt de vista musulmà en la nostra traducció estava prou representat per l'opinió formulada per escrit en la bibliografia consultada per a elaborar la nostra traducció, especialment per les traduccions a l'espanyol i al francès obra de musulmans, pels comentaris alcorànics de musulmans consultats —per nosaltres i per altres traductors— i pel text mateix de l'Alcorà, tan conegut i estudiat. Els llibres consultats formen part, evidentment, de l'equip de tres traductors, que han tingut en compte per a la traducció l'opinió de molts experts musulmans.

El nostre projecte pretenia oferir una traducció universitària i aconfessional, sense finalitat de proselitisme o de propaganda religiosa. Vol donar a conèixer aquest text sagrat dels musulmans, amb la màxima objectivitat possible. La presentació de Cansinos (1951), escriptor sevillà de l'anomenada generació del 27 i de religió expressament jueva, en el pròleg a la primera traducció espanyola de l'Alcorà, ens semblava prou aclaridora de la nostra actitud davant les traduccions *oficials* o *confessionals*.¹⁷ En realitat, no ens havíem plantejat el problema d'incorporar un musulmà a la nostra tasca de traductors simplement perquè hauria sigut no pel simple fet de ser musulmà, sinó per la seva competència en traducció de l'Alcorà. I no coneixíem cap musulmà amb aquestes qualitats en el nostre entorn de la Universitat d'Alacant.

També podíem tenir certes reticències a integrar en el nostre equip un musulmà que no fos expert en traduccions de l'Alcorà. La seva feina únicament hauria con-

16. Veg. EPALZA, «Alguns antecedents islamocristians de la primera traducció completa de l'Alcorà al català (Barcelona 2001)», publicat en el número monogràfic Homenatge a Miquel Batllori, vol. 1, de la revista *Randa*, núm. 48 (2002), p. 13-26.

17. En el pròleg a la seva traducció castellana de 1951: «tenemos que [...] hacer constar en términos claros y precisos, que no entrañan desdén para los que creen revelado este libro, que nuestra intención al traducirlo no ha correspondido a ningún móvil apologético en ese sentido, sino simplemente cultural, como el que nos hubiese guiado a traducir los Vedas o Zend-Avesta, o cualquier otro gran libro religioso de esos que han guiado a fracciones más o menos considerables de la Humanidad».

sistit, llavors, a avalar l'ortodòxia religiosa de la nostra traducció, partint d'una doctrina probablement simplificadora i tradicional, quan el que buscàvem era una forma innovadora de traduir aquest text sagrat, de la manera més exacta i clara possible, amb fidelitat als continguts, però sense estar lligats a les expressions morfosintàctiques del text àrab original.

És evident que tota editorial pot tenir una política editora i que, si és religiosament confessional, pot tenir en compte diverses opcions teològiques. El problema de fons rau a considerar aquest llibre, l'Alcorà, com a *oficial*, *canònic*, a partir d'una ortodòxia religiosa, també en les traduccions a altres llengües que no siguin l'àrab (llengües aljamiades o no àrabs, *ajamiyya*). Nosaltres només volíem donar-lo a conèixer, des d'un plantejament científic i universitari, però amb prou llibertat per a utilitzar una estratègia de traducció innovadora, la que hem considerat més adequada, sense els reflexos teològics islàmics de voler ser més fidels a formes morfosintàctiques de l'original que a la llengua del lector que no sap l'àrab, actitud que havia fet fracassar l'intent amb els estudiants sirians el 1977, que van preferir reproduir la traducció argentina anterior, plena d'expressions estranyes, i no precisament degudes a l'espanyol d'aquell país castellanoparlant.

7. Conclusió

En la nostra traducció, com ja hem explicat, hem buscat una expressió natural i entenedora, lluny de la literalitat del text àrab. Hem considerat que calia donar prioritat als efectes de la traducció, que hem intentat que poguessin aproximar-se als efectes del text de partida: text religiós, sagrat, literàriament elegant i destinat a una lectura solemne de meditació i reflexió, però amb un gran component d'oralitat alhora. En les línies precedents hem comentat la nostra estratègia de traducció, que podríem resumir dient que, amb l'objectiu d'aconseguir en el text meta uns efectes semblants als que provoca el text original en els seus destinataris immediats (els musulmans arabòfons), hem hagut de modificar la forma (els elements formals) de l'original i buscar una nova forma en el text d'arribada. Hem aplicat, al capdavant, la màxima de la teoria funcionalista (el fi justifica els mitjans) i el vell precepte tàcit d'actuar amb la llibertat (la llibertat de tot traductor) que hem considerat necessària. Els resultats no ens ofereixen, per descomptat, la traducció perfecta, però considerem que, si més no, hem pogut posar a disposició dels lectors de l'àmbit de les llengües romàniques (dels lectors de l'àmbit català, específicament) una traducció digna, elaborada amb el màxim respecte i a l'altura del text sagrat dels musulmans.¹⁸ Estem convençuts, a més, que podria ser útil elaborar una nova versió de l'Alcorà en castellà —de fet, ja hem iniciat el projecte— aplicant els mateixos principis que nosaltres hem fet servir en la nostra traducció catalana. L'esforç paga la pena si es tracta de donar a conèixer aquest bell text universal.

18. *L'Alcorà* publicat per l'editorial Proa va rebre de l'Ajuntament de Barcelona el Premi Ciutat de Barcelona 2002 de traducció al català i el Premi Nacional 2002, atorgat pel Ministeri de Cultura, Educació i Esports a la millor obra traduïda a una de les llengües de l'Estat espanyol i publicada el 2001. Tot i que els premis no impliquen el reconeixement definitiu de la validesa d'una traducció, poden ser, almenys, un índex de qualitat i d'acceptació en la cultura receptora.